

Psykisk hälsa hos barn och elever med funktionsnedsättning

En kunskapssammanställning

Psykisk hälsa hos barn och elever med funktionsnedsättning

En kunskapssammanställning

Psykisk hälsa hos barn och elever med funktionsnedsättning.

En kunskapssammanställning.

© Specialpedagogiska skolmyndigheten, 2021.

Projektledare: Cecilia Löfberg

Författare: Annika Wallin

Formgivning: Familjen

ISBN: 978-91-28-01016-0, pdf

Artikelnummer: 01016

Den här publikationen kan du ladda ner i pdf-format i Specialpedagogiska skolmyndighetens webbutik www.spsm.se/webbutiken. Vill du ha publikationen i alternativa format beställer du från order@spsm.se.

Förord

År 2020 fick Folkhälsomyndigheten och Socialstyrelsen i uppdrag av regeringen att ta fram ett underlag inför en nationell strategi inom området psykisk hälsa och suicidprevention.¹ Uppdraget ska utföras i samverkan med 23 andra myndigheter varav Specialpedagogiska skolmyndigheten är en. Uppdraget i sin helhet ska rapporteras till regeringen senast den 1 september 2023. Ett första steg i uppdraget var att alla myndigheter kartlade sin egen verksamhet och sina målgrupper i relation till psykisk hälsa och suicidprevention. Den här kunskapsammansättningen utgör en del av det kartläggningsarbetet.

Enligt nationella undersökningar har barn och elever med funktionsnedsättning oftare psykiska besvär än barn och elever utan funktionsnedsättning. Vi har sammanställt resultat från undersökningar och statistik som gäller barn och elever med funktionsnedsättning, men också särskilt fokuserat på elever med vissa funktionsnedsättningar.

Resultatet av sammanställningen visar att kunskapen om den psykiska hälsan, och hur den tar sig uttryck bland barn och elever med funktionsnedsättning i skolan, många gånger är alltför generell. Vi ser ett behov av mer kunskap om olika grupper av barn och elever med olika funktionsnedsättningar, olika bestämningsfaktorer för psykisk hälsa i utbildningssammanhang och dagsaktuell kunskap om dessa gruppers situation i skolan.

Annika Wallin från Blira konsult AB har utarbetat rapporten på uppdrag av Specialpedagogiska skolmyndigheten.

Aurora Lindberg,

*Specialpedagogiska skolmyndigheten
Verksamhetsområdeschef,
Verksamhetsområde kunskapsutveckling*

---

1 Regeringsbeslut, 2020.

Innehåll

Förord	3
Sammanfattning	7
Psykisk hälsa hos elever med vissa funktionsnedsättningar	8
Psykisk hälsa hos barn och elever med funktionsnedsättning	11
En orientering på området	11
Resultat i nationell och regional rapportering	13
Skattning av psykiskt välbefinnande	13
Skattning av psykiska besvär och kroppsliga symtom	14
Skyddsfaktorer och riskfaktorer med koppling till skolan	15
Resultat som gäller vissa funktionsnedsättningar	19
Psykisk hälsa hos barn och elever som är döva eller har hörselnedsättning	19
Psykisk hälsa hos barn och elever med synnedsättning eller blindhet	21
Psykisk hälsa hos barn och elever med dövblindhet	23
Psykisk hälsa hos barn och elever med språkstörning	24
Psykisk hälsa hos barn och elever med intellektuell funktionsnedsättning	25
Analys och slutsatser om kunskapsläget	27
Psykisk hälsa hos elever med funktionsnedsättningar	27
Psykisk hälsa hos elever med vissa funktionsnedsättningar	28
Skolans roll och behovet av forskning	29
Referenser	32
Elektroniska källor	34
Bilaga 1: Så gjorde vi kunskapssammanställningen	37
Avgränsningar vad gäller åldrar	37
Avgränsningar vad gäller psykisk hälsa	38
Avgränsningar vad gäller funktionsnedsättningar	39
Avgränsningar vad gäller nationell och internationell forskning	40
Avgränsningar vad gäller publiceringsår	40
Referenser i bilaga 1	40

Sammanfattning

Syftet med kunskapssammanställningen är att ge en bild av kunskapsläget på området psykisk hälsa hos barn och elever med funktionsnedsättning i Sverige. Under perioden januari till maj 2021 har vi undersökt området för att se vilken kunskap som finns att tillgå. Utifrån de resultat som vi har hittat, presenterar vi en bild av den psykiska hälsan hos elever med funktionsnedsättning. För att få en så aktuell bild som möjligt har vi valt att utgå från rapporter, artiklar och avhandlingar som är publicerade 2011 eller senare. Det har emellertid visat sig att befintliga nationella och regionala rapporter, som särskilt lyfter fram resultat om psykisk hälsa hos gruppen med funktionsnedsättning, till stor del bygger på data från perioden 2008–2012. Det innebär att bilden som framträder i kunskapssammanställningen främst speglar situationen innan den nuvarande skollagen och aktuella läroplaner trädde i kraft. Det är en brist eftersom styrdokumentet kan påverka lärmiljön, som i sin tur inverkar på elevernas psykiska hälsa. Resultaten i kunskapssammanställningen bör läsas i ljuset av detta. Vi saknar underlag för att kunna ge en dagsaktuell bild av den psykiska hälsan hos elever med funktionsnedsättning i svensk skola. Majoriteten av de rapporter och studier som vi har hittat gäller elever i högstadieålder och äldre. Kunskapssammanställningen säger därför mindre om psykisk hälsa hos barn och yngre elever.

De nationella och regionala undersökningarna visar att majoriteten av eleverna med funktionsnedsättning uppger att de trivs bra med livet. Det är emellertid vanligare att elever med funktionsnedsättning är missnöjda med livet jämfört med elever utan funktionsnedsättning. Både kön och typ av funktionsnedsättning påverkar utfallet. Flickor med funktionsnedsättning är generellt mindre nöjda med livet än pojkar med funktionsnedsättning. Bland flickorna rapporterar de med adhd eller add mest missnöje med livet. Bland pojkarna är det gruppen med rörelsenedsättning som är minst nöjd med livet. Det är vanligare med psykiska besvär hos elever med funktionsnedsättning än hos övriga elever. Flickor med funktionsnedsättning är den mest utsatta gruppen. Sett till typ av funktionsnedsättning är det elever med fysiska eller neuropsykiatriska funktionsnedsättningar som rapporterar högst andel psykiska besvär. Både flickor och pojkar med adhd eller add tycks vara särskilt utsatta.

De flesta elever trivs i skolan men gruppen med funktionsnedsättning trivs sämre än övriga elever. Pojkar med funktionsnedsättning trivs sämst i skolan. Den sämre trivseln avspeglar sig med stor sannolikhet i att pojkar med funktionsnedsättning som grupp även har lägst måluppfyllelse och högst andel olovlig frånvaro. Sett till typ av funktionsnedsättning är det gruppen med neuropsykiatriska funktionsnedsättningar som framstår som den mest utsatta gruppen i skolmiljön. Den gruppen trivs sämre, presterar sämre, har lägre måluppfyllelse, mest olovlig frånvaro och tillhör dem som är mest utsatta för mobbning. Generellt är gruppen med funktionsnedsättning i stor utsatthet när det kommer till kränkningar. Elever med funktionsnedsättning löper dubbelt till fyra gånger så hög risk att bli utsatta för mobbning jämfört med övriga elever. Detta underminerar faktorer som trivsel, goda relationer, fungerande skolmiljö och gott bemötande.

Psykisk hälsa hos elever med vissa funktionsnedsättningar

Vi kan konstatera att de elevgrupper som Specialpedagogiska skolmyndigheten, hädanefter SPSM, har särskilda uppdrag kring – i sina specialskolor och nationella resurscenter – ofta saknas i nationell och regional rapportering om barns och ungas psykiska hälsa. En förklaring kan vara att dessa elevgrupper ofta behöver anpassade metoder och frågor för att kunna delta i undersökningar. Även om de hade ingått i undersökningarna hade de riskerat att försvinna i mängden. De här eleverna utgör små grupper i samhället med specifika livsvillkor. I ett försök att komplettera bilden har vi sökt efter forskningsartiklar om psykisk hälsa hos elever i specialskola, i grundsärskola och gymnasiesärskola eller med blindhet i ordinarie skolformer. De studier och undersökningar som vi har hittat ger en fragmenterad och knapphändig bild av den psykiska hälsan hos de här grupperna. Utifrån resultaten vågar vi ändå dra slutsatsen att elevgrupperna tycks följa det mönster som gäller elever med funktionsnedsättning generellt. På gruppnivå finns ett samband mellan funktionsnedsättning och nedsatt välbefinnande och förekomst av psykiska besvär.

Psykisk hälsa hos elever som är döva eller har hörselnedsättning

Vi har hittat få studier, publicerade 2011 eller senare, som undersöker den psykiska hälsan hos barn och elever som är döva eller har hörselnedsättning i Sverige. De resultat som vi har hittat visar att både pojkar och flickor med hörselnedsättning bedömer sitt välbefinnande som lägre, och är mindre nöjda med sina liv, än elever utan funktionsnedsättning. Resultaten pekar vidare på att skolformen har betydelse för välbefinnandet hos elever som är döva eller har hörselnedsättning. De som går i vanliga skolor rapporterar lägre välbefinnande än de som går i specialskola. Den lilla gruppen som har kokleaimplantat rapporterar jämförbar psykisk hälsa som normalhörande barn. Det framgår även att skolbarn med kokleaimplantat uttrycker större oro för sin psykiska hälsa, än vad deras föräldrar och lärare gör.

Psykisk hälsa hos elever med synnedsättning och blindhet

Elever med synnedsättning rapporterar fler psykiska besvär än elever utan funktionsnedsättning. Det framgår också att flickor är mer utsatta än pojkar, vilket motsvarar situationen bland barn och unga generellt. När det gäller psykisk hälsa hos elever med blindhet i Sverige är kunskapen mycket ringa. Den studie som finns indikerar att elevgruppen kan uppleva stress, ensamhet och lågt psykiskt välbefinnande i skolan.

Psykisk hälsa hos elever med dövblindhet

Forskningsunderlaget om psykisk hälsa hos barn och elever med dövblindhet i Sverige är i princip obefintligt. Den forskning som vi har hittat – som rör barn i Danmark och vuxna i Sverige – pekar på att elever med dövblindhet har förhöjd risk att utveckla psykiska besvär under skoltiden och vuxenlivet.

Psykisk hälsa hos elever med språkstörning

Det råder stor brist på svenska forskningsresultat om psykisk hälsa hos barn och elever med språkstörning. En forskningsöversikt från 2016 konstaterar att det finns ett antal magisterarbeten från landets logopedutbildningar som berör elevgruppens psykosociala situation. Det finns även internationell forskning som visar att elevgruppen med språkstörning har en förhöjd risk för inåt- och utåtagerande beteenden samt svårigheter med sociala relationer under skolåren. Sammantaget pekar resultaten på att barn och elever med grav språkstörning, som grupp, löper förhöjd risk att drabbas av psykiska besvär under skolåren.

Psykisk hälsa hos elever med intellektuell funktionsnedsättning

När det gäller den psykiska hälsan hos elever med intellektuell funktionsnedsättning är resultaten inkonsekventa. Det finns undersökningar som visar att elever med intellektuell funktionsnedsättning rapporterar mer psykiska besvär än elever utan funktionsnedsättning. Samt att flickor med intellektuell funktionsnedsättning har mer psykiska besvär än pojkar med intellektuell funktionsnedsättning. Samtidigt finns resultat som visar att flickor i grundskola och gymnasieskola rapporterar mindre besvär än flickor med och utan funktionsnedsättning i vanliga skolor.

Psykisk hälsa hos barn och elever med funktionsnedsättning

Syftet med kunskapssammanställningen är att ge en bild av kunskapsläget på området psykisk hälsa hos barn och elever med funktionsnedsättning. Därför har vi undersökt vad det finns för kunskap att tillgå. Utifrån de resultat som vi har hittat presenterar vi en bild av den psykiska hälsan hos barn och elever med funktionsnedsättning i Sverige.

En orientering på området

Det är svårt att få en samlad bild av den psykiska hälsan hos barn och elever med funktionsnedsättning. Det beror bland annat på att gruppen är svår att definiera eftersom synen på vad som utgör en funktionsnedsättning varierar. Kategorin kan omfatta såväl fysiska som neuropsykiatriska och psykiska funktionsnedsättningar. Ibland ingår även långvariga sjukdomar och allergier. Sättet att avgränsa gruppen får konsekvenser för hur stor den blir. I de regionala och nationella rapporter som utgör underlag för den här kunskapssammanställningen, varierar andelen med funktionsnedsättning mellan 14 och 33 procent. En annan utmaning är att vissa åldersgrupper saknas i rapporteringen. Majoriteten av de rapporter och studier som vi har hittat gäller elever i högstadiesålder och äldre. Att de yngre barnen och eleverna är mindre undersökta beror sannolikt på praktiska och forskningsetiska skäl.

Vi kan konstatera att rapporteringen, på nationell och regional nivå, om psykisk hälsa hos barn och elever med vissa funktionsnedsättningar är mycket bristfällig. Elever i specialskola, grund- och gymnasiesärskola och resursskolor finns sällan med som respondenter i nationella och regionala kartläggningar. En förklaring kan vara att dessa elevgrupper ofta behöver anpassade metoder och frågor för att kunna delta i undersökningar. I ett försök att komplettera bilden har vi sökt efter forskningsartiklar om psykisk hälsa hos elever i specialskola², i grundsärskola och

---

2 Specialskola är en skolform som riktar sig till elever som är döva eller har hörselnedsättning; elever med dövblindhet, elever med synnedsättning i kombination med ytterligare funktionsnedsättning; elever med grav språkstörning enligt 7 kap. 6 § skollagen.

gymnasiesärskola³ eller med blindhet i ordinarie skolformer⁴.

Den här kunskapssammanställningen utgör en orientering på området psykisk hälsa hos barn och elever med funktionsnedsättning i Sverige. Den ska inte förstås som en heltäckande systematisk genomgång. Underlaget består av ett urval av nationell rapportering från myndigheter, regionala undersökningar, forskningsartiklar, avhandlingar och rapporter. Alla texter som ingår i underlaget är publicerade 2011 eller senare. En annan avgränsning är att resultaten berör svenska förhållanden. Skälet är att det hade varit alltför krävande att hitta och sätta sig in i forskning från hela världen kring psykisk hälsa hos barn- och elevgrupper med olika funktionsnedsättningar. Därtill utgör kunskapssammanställningen underlag inför en nationell strategi inom området psykisk hälsa och suicidprevention. Vi bedömer därför att det är mest relevant att spegla svenska förhållanden. I bilaga 1 i den här rapporten finns en beskrivning av vårt tillvägagångssätt, urval och avgränsningar.

---

3 Grundsärskola och gymnasiesärskola är skolformer som riktar sig till elever med intellektuell funktionsnedsättning, enligt 7 kap. 5 § skollagen, 18 kap. 4 § skollagen, 29 kap. 8 § skollagen.

4 Elever med synnedsättning, utan ytterligare funktionsnedsättning, går i ordinarie skolformer som kan få specialpedagogiskt stöd av Specialpedagogiska myndigheten.

Resultat i nationell och regional rapportering

För att få en övergripande bild av den psykiska hälsan hos barn och elever med funktionsnedsättning har vi sökt information i nationell och regional rapportering. Nedan följer en redogörelse som visar på förekomsten av psykiskt välbefinnande och psykiska besvär i gruppen. Vi redovisar också kunskap om skyddsfaktorer och riskfaktorer som är kopplade till skolan. Sammanställningen bör tolkas med viss försiktighet. Det beror på att de underliggande undersökningarna är designade på olika sätt, har olika syften och olika kriterier för vad som utgör en funktionsnedsättning. Därför är det svårt att jämföra resultaten. Tillsammans visar de ändå på tydliga mönster vad gäller psykisk hälsa hos barn och elever med funktionsnedsättning.

Skattning av psykiskt välbefinnande

Psykiskt välbefinnande handlar inte enbart om frånvaro av sjukdom eller besvär. Det är ett tillstånd som har ett värde i sig och som omfattar både välbefinnande och funktionsförmåga. Till exempel handlar det om att känna tillfredsställelse med livet och att kunna känna lycka.⁵ En rapport från Statens folkhälsoinstitut 2011 visar att de flesta elever i årskurs 6 och 9, trivs mycket bra med livet. Det gäller både elever med och utan funktionsnedsättning. Det är emellertid en lägre andel av eleverna med funktionsnedsättning som väljer svarsalternativet ”trivs mycket bra med livet”.⁶ Ytterligare statistik från Folkhälsomyndigheten ger samma bild. Den visar att skolbarn utan funktionsnedsättning svarar att de är nöjda med livet i högre utsträckning, än skolbarn med funktionsnedsättning.⁷ I Statens folkhälsoinstituts rapport från 2011 framgår att det är dubbelt så vanligt att elever med funktionsnedsättning anger att de inte trivs med livet jämfört med elever utan funktionsnedsättning.⁸ Den siffran är ännu högre i en rapport

---

5 Socialstyrelsen, Folkhälsomyndigheten & Sveriges Kommuner och Regioner, 2020.

6 Statens folkhälsoinstitut, 2011.

7 Folkhälsomyndigheten, u.å.

8 Statens folkhälsoinstitut, 2011.

från Ungdomsstyrelsen 2012. Där är andelen som anger sig vara missnöjda med sitt liv, fem gånger så stor bland unga med funktionsnedsättning jämfört med unga utan funktionsnedsättning.⁹

Skillnader utifrån kön

Enligt Statens folkhälsoinstituts rapport från 2011 finns en betydande skillnad mellan hur flickor och pojkar skattar sin trivsel med livet. Generellt trivs flickor sämre än pojkar. Skillnaden mellan könen är så stor att pojkar med funktionsnedsättning trivs bättre med livet än flickor utan funktionsnedsättning. Flickor med funktionsnedsättning är således den grupp som rapporterar lägst trivsel med livet.¹⁰ Enligt en rapport från Örebro läns landsting 2014 utmärker sig flickor med adhd eller add särskilt. I den gruppen är endast hälften nöjda med livet. I gruppen finns också störst andel individer som uppger att de är missnöjda med livet. 21 procent av flickorna med adhd eller add har svarat att de är missnöjda eller väldigt missnöjda med livet. Bland pojkar är det gruppen med rörelsenedsättning som är mest missnöjda med livet. 19 procent av pojkarna med rörelsenedsättning finns i den kategorin.¹¹

Skattning av psykiska besvär och kroppsliga symtom

Psykiska besvär är vanligt förekommande i befolkningen. Ofta handlar det om normala reaktioner på påfrestningar i livet. Besvärerna kan vara mildare eller svårare och de kan pågå under kortare eller längre perioder. Exempel på psykiska besvär är sömnsvårigheter, nedstämdhet, oro och ångest. Ibland kan psykiska besvär ge kroppsliga symtom som huvudvärk, magont, ryggvärk och yrsel.¹² Det finns goda belägg för att förekomsten av psykiska besvär är vanligare hos barn och elever med funktionsnedsättning, jämfört med barn och elever utan funktionsnedsättning.¹³ I Statens folkhälsoinstituts rapport från 2011 framgår att samtliga besvär – koncentrationssvårigheter, sömnproblem, huvudvärk, magont, känna sig spänd, dålig aptit, ledsen, yr – förekommer oftare hos elever med funktionsnedsättning än hos elever utan

---

9 Ungdomsstyrelsen, 2012.

10 Statens folkhälsoinstitut, 2011.

11 Linden-Boström, M. & Persson, C., 2014.

12 Socialstyrelsen, Folkhälsomyndigheten & Sveriges Kommuner och Regioner, 2020.

13 Folkhälsomyndigheten, 2014; Linden-Boström, M & Persson, C., 2014; Statens folkhälsoinstitut, 2011; Statens folkhälsoinstitut 2012; Ungdomsstyrelsen, 2012.

funktionsnedsättning. Flickor upplever generellt mer besvär än pojkar och mest utsatta är flickor med funktionsnedsättning.¹⁴ En annan rapport från Statens folkhälsoinstitut från 2012, bekräftar att barn och elever med funktionsnedsättning oftare har ont i magen, ont i huvudet, svårt att sova och dålig aptit jämfört med de utan funktionsnedsättning. Rapporten visar vidare att det finns skillnader mellan grupper med olika funktionsnedsättningar. Det är främst barn och elever med fysiska¹⁵ eller neuropsykiatriska¹⁶ funktionsnedsättningar som har psykiska besvär. Samtliga besvär förekommer dubbelt så ofta hos barn och elever med dessa funktionsnedsättningar, jämfört med dem utan funktionsnedsättning. Barn och elever med enbart allergisjukdomar skiljer sig mindre från dem utan funktionsnedsättning, men har oftare huvudvärk och aptitlöshet. I sammanhanget är det viktigt att påminna sig om att majoriteten av barnen och eleverna – oavsett funktionsnedsättning – inte har något av de angivna besvären så ofta som varje eller varannan vecka.¹⁷

En rapport från Örebro läns landsting, 2014, stärker bilden av att den psykiska hälsan varierar både beroende på kön och typ av funktionsnedsättning. Även den rapporten visar att flickor upplever fler psykiska besvär och kroppsliga symtom än pojkar. Gruppen med adhd eller add utmärker sig genom att genomgående rapportera hög förekomst av stress, oro, ångslan, nedstämdhet, huvudvärk, ont i magen, värk i axlar, skuldror eller nacke jämfört med andra grupper. Flickor med synnedsättning eller flickor med adhd eller add utgör de två grupper med lägst andel god psykisk hälsa. För pojkar har de med ”annan funktionsnedsättning” eller adhd eller add lägst andel god psykisk hälsa. Det framgår vidare att ju fler funktionsnedsättningar en person har desto sämre är hälsoläget.¹⁸

Skyddsfaktorer och riskfaktorer med koppling till skolan

Folkhälsomyndighetens rapportering och flera statliga utredningar visar att skolan är betydelsefull för barns och elevers psykiska

---

14 Statens folkhälsoinstitut, 2011.

15 Undersökningen kategoriserar synskada, hörselskada, rörelsehinder, epilepsi, diabetes, hjärtproblem, öronproblem, migrän, övervikt, mag- och tarmbesvär, problem med genitalier, urinvägar och sängvätning, struma och sköldkörtelproblem samt cancer som fysiska funktionsnedsättningar.

16 Undersökningen kategoriserar MBD, DAMP, adhd, add, och autismspektrumtillstånd som neuropsykiatriska funktionsnedsättningar.

17 Statens folkhälsoinstitut, 2012.

18 Linden-Boström, M & Persson, C., 2014.

hälsa.¹⁹ Till exempel är trivsel, goda relationer, fungerande skolmiljö, gott bemötande och god undervisningskvalitet olika skyddsfaktorer.²⁰ Det finns även riskfaktorer som är kopplade till skolan. Låga skolprestationer ökar risken för till exempel oro, depressiva symtom och huvudvärk eller magont hos unga.²¹ Förutom skolmisslyckanden är även mobbning och kränkningar riskfaktorer för psykiska besvär.²² Nedan går vi igenom resultat som mer specifikt rör faktorer i skolan som har samband med psykisk hälsa.

Trivsel i skolan och relation till lärare

Statens folkhälsoinstitut konstaterar att de flesta elever, inklusive de med funktionsnedsättning, trivs i skolan.²³ Det är emellertid vanligare att elever med funktionsnedsättning svarar att de inte alls har det bra i skolan, eller endast har det lite bra, jämfört med elever utan funktionsnedsättning. Pojkar med funktionsnedsättning är den grupp som trivs sämst i skolan. 17 procent av pojkarna med funktionsnedsättning anger att de aldrig tycker om att gå i skolan. Motsvarande siffra för flickor med funktionsnedsättning är 11 procent. Bland pojkar utan funktionsnedsättning anger 10 procent att de aldrig tycker om att gå till skolan.²⁴ Ungdomsstyrelsens rapport från 2012 förstärker bilden av att gruppen med funktionsnedsättning trivs sämre i skolan, än gruppen utan funktionsnedsättning. I rapporten framgår att 21 procent av de unga med funktionsnedsättning är ganska eller mycket missnöjda med sin skolsituation. Motsvarande andel för unga utan funktionsnedsättning är 8 procent. Rapporten bekräftar även att pojkar med funktionsnedsättning är mindre nöjda med sin skolsituation, än flickor med funktionsnedsättning.²⁵

En rapport från Statens folkhälsoinstitut från 2012 visar att det finns betydande skillnader inom gruppen beroende på typ av funktionsnedsättning. Elever med enbart allergisjukdomar eller fysiska funktionsnedsättningar uppger att de trivs lika bra i skolan som elever utan funktionsnedsättning. Den grupp som utmärker sig är elever med neuropsykiatriska funktionsnedsättningar. Den gruppen trivs sämre i skolan än övriga.²⁶ Överensstämmande resultat finns i Örebro läns landsting, i en rapport från 2014. Även där utmärker sig gruppen med neuropsykiatriska funktionsnedsättningar, då endast 55 procent av flickorna med

19 Se till exempel Folkhälsomyndigheten, 2020; Folkhälsomyndigheten, 2018c; SOU 2017:47.

20 Specialpedagogiska skolmyndigheten, u.å.

21 Folkhälsomyndigheten, 2018c.

22 Specialpedagogiska skolmyndigheten, u.å.

23 Statens folkhälsoinstitut, 2011.

24 Statens folkhälsoinstitut, 2011.

25 Ungdomsstyrelsen, 2012.

26 Statens folkhälsoinstitut, 2012.

adhd eller add och 57 procent av pojkarna med adhd eller add trivs i skolan.²⁷

I Statens folkhälsoinstituts rapport från 2011 framgår att majoriteten av eleverna är nöjda med sina lärare och kommer väl överens med dem. Nöjdheten med lärarna är dock något lägre bland elever med funktionsnedsättning. Det är även något vanligare att elever med funktionsnedsättning svarar att de sällan eller aldrig kommer överens med sina lärare. Sammantaget tycks ändå en klar majoritet av eleverna med funktionsnedsättning ha fungerande relationer med sina lärare.²⁸

Skolprestation

I rapporten från Statens folkhälsoinstitut 2012 anser en övervägande majoritet av de tillfrågade föräldrarna att det går bra eller riktigt bra för deras barn i skolan. Detta gäller både föräldrar till barn med, och utan, funktionsnedsättning. Det är dock vanligare att föräldrar till barn med funktionsnedsättning anser att deras barn presterar under medel, eller dåligt, jämfört med föräldrar till barn utan funktionsnedsättning. Det är framför allt föräldrar till barn med neuropsykiatriska funktionsnedsättningar som anser att barnen klarar sina studier sämre jämfört med övriga barn. 28 procent av dessa barn presterar under medel, eller dåligt, enligt föräldrarna. Föräldrar till barn med fysiska funktionsnedsättningar eller enbart allergisjukdomar uppger att deras barn presterar lika bra som barn utan funktionsnedsättning.²⁹

I en rapport från Örebro läns landsting 2014 framkommer stora skillnader vad gäller måluppfyllelse bland elever i årskurs 9 och år 2 på gymnasiet. Endast 44 procent av pojkarna, och hälften av flickorna, med funktionsnedsättning har godkänt i alla ämnen. Det kan jämföras med 70 procent i gruppen utan funktionsnedsättning. Sett till typ av funktionsnedsättning är det elever med adhd eller add som i störst utsträckning saknar godkänt i alla ämnen. Bland pojkarna med adhd eller add är var fjärde godkänd i alla ämnen och drygt var tredje bland flickorna.³⁰

Närvaro och frånvaro

I Folkhälsomyndighetens rapport från 2018 framkommer att närvaron och deltagandet i skolan är påverkad hos mellan 30 och 46 procent av eleverna som uppger att de har funktionsnedsättning, långvariga hälsoproblem eller långvariga sjukdomar.³¹

---

27 Linden-Boström, M & Persson, C., 2014.

28 Statens folkhälsoinstitut, 2011.

29 Statens folkhälsoinstitut, 2012.

30 Linden-Boström, M & Persson, C., 2014.

31 Folkhälsomyndigheten, 2018a.

Ett av flera skäl till frånvaro är skolk. En rapport från Örebro läns landsting 2014 visar att elever med funktionsnedsättning skolkar i större omfattning än andra ungdomar. Det gäller både pojkar och flickor. Mer än 25 procent av pojkarna och 20 procent av flickorna med funktionsnedsättning skolkar minst en gång i månaden. För elever utan funktionsnedsättning är motsvarande andel 15 respektive 13 procent. Uppdelat på kön är det pojkar med adhd eller add som skolkar mest och bland flickor är det de som har adhd eller add eller rörelsenedsättning.³²

Mobbning och kränkningar

När det kommer till mobbning och kränkningar är det tydligt att elever med funktionsnedsättning, som grupp, är i stor utsatthet. De flesta elever, även elever med funktionsnedsättning, har kamrater att umgås med på sin fritid. Men elever med funktionsnedsättning är i större utsträckning rädda för andra elever.³³ De regionala och nationella rapporter, som utgör underlag för den här kunskaps-sammanställningen, visar på mellan dubbelt och fyra gånger så hög risk för unga med funktionsnedsättning att bli utsatta för mobbning, jämfört med övriga unga.³⁴ I rapporten från Statens folkhälsoinstitut från 2011 är det pojkar med funktionsnedsättning som i högst grad är rädda för andra elever, blir retade eller mobbade.³⁵ I en rapport från Örebro läns landsting från 2014 framstår däremot flickor med funktionsnedsättning som de mest utsatta.³⁶

När det kommer till typ av funktionsnedsättning visar en rapport från Statens folkhälsoinstitut från 2012 att elever med fysiska eller neuropsykiatriska funktionsnedsättningar löper störst risk att bli mobbade. Elever med enbart allergisjukdomar löper inte större risk att bli mobbade än de utan funktionsnedsättning.³⁷ I rapporten från Örebro läns landsting 2014 är det flickor med adhd eller add eller synnedsättning som rapporterar högst utsatthet för diskriminering, trakasserier och kränkningar. Bland pojkar är gruppen med rörelsenedsättning mest utsatt.³⁸

---

32 Linden-Boström, M. & Persson, C., 2014.

33 Statens folkhälsoinstitut, 2011.

34 Folkhälsomyndigheten 2011; Ungdomsstyrelsen 2012; Linden-Boström, M & Persson, C., 2014.

35 Statens folkhälsoinstitut, 2011.

36 Linden-Boström, M. & Persson, C., 2014.

37 Statens folkhälsoinstitut, 2012.

38 Linden-Boström, M. & Persson, C., 2014.

Resultat som gäller vissa funktionsnedsättningar

Elever i specialskola, grund- och gymnasiesärskola och resurskolor finns sällan med som respondenter i större enkätundersökningar. Det innebär att de målgrupper som SPSM har särskilt ansvar för³⁹ till stor del saknas i nationell och regional rapportering. Nedan följer en genomgång av kunskapsläget kring psykisk hälsa hos barn och elever

- som är döva eller har hörselnedsättning
- med synnedsättning eller blindhet
- med dövblindhet
- med språkstörning
- med intellektuell funktionsnedsättning.

Psykisk hälsa hos barn och elever som är döva eller har hörselnedsättning

De nationella och regionala undersökningar som den här kunskapsmanstämningen hittills har baserat sig på, ger olika uppgifter om hur stor andel av barnen och eleverna som har hörselnedsättning. I en undersökning har 0,8 procent en hörselnedsättning.⁴⁰ I en annan uppges mellan 4 och 7 procent att de har en hörselnedsättning.⁴¹ Det bör nämnas att den senare undersökningen är gjord i Örebro län. Där finns Riksgymnasiet för döva och hörselskadade vilket kan ha påverkat resultatet. Döva utgör en liten del av gruppen med hörselnedsättning. Enligt Riksförbundet DHB finns det cirka 1000 döva i åldern 0 till 20 år i Sverige.⁴²

---

39 SPSM driver tio specialskolor för elever som är döva eller har hörselnedsättning med eller utan intellektuell funktionsnedsättning; elever med medfödd eller tidig dövblindhet; elever med grav språkstörning samt elever med synnedsättning i kombination med ytterligare funktionsnedsättning. Vi har även fyra nationella resurscenter som erbjuder specialpedagogiskt stöd till förskolor och skolor i hela landet, kring barn eller elever med dessa funktionsnedsättningar och kring elever med synnedsättning eller blindhet utan ytterligare funktionsnedsättning.

40 Statens folkhälsoinstitut, 2012.

41 Linden-Boström, M. & Persson, C., 2014.

42 Riksförbundet DHB. u. å.

Uppskattningsvis behöver cirka 3 000 av eleverna i grundskoleåldern specifika utbildningsmiljöer på grund av sin hörselnedsättning. Elever med hörselnedsättning finns såväl i specialskolan som i grundskolans kommunala hörselklasser eller som integrerade på olika sätt.⁴³ En stor majoritet av eleverna med hörselnedsättning går i ordinarie skolformer.⁴⁴

Den psykiska hälsan hos elever med kokleaimplantat

Merparten av de barn och elever som har en tidig hörselproblematik är hjälpta av hörapparat. En liten del är hjälpta av kokleaimplantat.⁴⁵ I Sverige får ungefär 60 barn per år ett sådant implantat och enligt Riksförbundet DHB har 75 procent av de döva barnen kokleaimplantat.⁴⁶ En svensk studie⁴⁷ visar att den psykiska hälsan hos skolbarn med kokleaimplantat till stor del är jämförbar med normalhörande barns psykiska hälsa. Gruppen med kokleaimplantat rapporterar att de har tillgång till personliga och sociala resurser, en stark känsla av sammanhang och sociala nätverk. Samtidigt framgår att enskilda barn har psykosociala problem.⁴⁸ En annan svensk studie⁴⁹ visar att skolbarn med kokleaimplantat uttrycker större oro för sin psykiska hälsa, än vad deras föräldrar och lärare gör. I studien rapporterade nästan en fjärdedel av de 22 medverkande barnen psykisk ohälsa⁵⁰, medan föräldrar och lärare rapporterade psykisk ohälsa för 1 av de 22 barnen.⁵¹

Den psykiska hälsan hos elever i specialskolan och i ordinarie skolor

En studie⁵² som baserar sig på data från en undersökning i Örebro läns landsting pekar på att skolform kan utgöra en faktor för den psykiska hälsan. Studien undersöker hur döva elever och elever med hörselnedsättning upplever exkludering och inkludering i ordinarie skolor och specialskola. Resultaten visar att både pojkar och flickor med hörselnedsättning bedömer sitt välbefinnande som lägre, och är mindre nöjda med sina liv, än elever utan funktionsnedsättning. Elever med hörselnedsättning i specialskola är emellertid mer

---

43 SOU 2016:46.

44 Olsson, S., et al., 2018.

45 Ett kokleaimplantat är ett hörselimplantat. Det består av en yttre del som tar emot ljud och omvandlar ljudet till signaler. Signalerna skickas genom huden till en inopererad mottagare. Från mottagaren leds en elektrod in i hörselnäcken och hörselnerven leder sedan signalerna vidare till hörselcentrum i hjärnan.

46 Riksförbundet DHB. u.å.; SOU 2016:46.

47 Anmyr, L., et al., 2015.

48 Anmyr, L., et al., 2015.

49 Anmyr, L., et al., 2012.

50 Översatt från "mental ill-health".

51 Anmyr, L., et al., 2012.

52 Olsson, S., et al., 2018.

nöjda med sina liv. De känner sig i högre utsträckning inkluderade socialt och akademiskt än elever med hörselnedsättning i ordinarie skolor.⁵³

Psykisk hälsa hos barn och elever med synnedsättning eller blindhet

Synnedsättning omfattar flera kategorier från lindrig synnedsättning till total blindhet.⁵⁴ Utifrån det tidigare Barnsynskaderegistret⁵⁵ och uppgifter från Synskadades Riksförbund är det rimligt att anta att det finns drygt 3 000 barn i åldrarna 0 till 19 år med synnedsättning i Sverige.⁵⁶ Det motsvarar ungefär en promille av befolkningen i åldern 0–18 år.⁵⁷ En uppskattning är att cirka 65 procent av barnen med synnedsättning har ytterligare funktionsnedsättning.⁵⁸ Barn med blindhet utgör en mycket liten del av gruppen med synnedsättning. I Sverige föds i genomsnitt sju barn med blindhet per år. Ungefär 75 procent av dem har ytterligare funktionsnedsättning som till exempel autism och intellektuell funktionsnedsättning.⁵⁹ Sedan mitten av 1980-talet får barn med synnedsättning eller blindhet sin undervisning i reguljära klasser i ordinarie skolformer. Elever som har synnedsättning i kombination med ytterligare funktionsnedsättning kan få undervisning i specialskolan.

Psykisk hälsa hos elever med synnedsättning

I en undersökning bland elever i Örebro läns landsting från 2014 svarar tre procent i årskurs 7, 9 och år 2 på gymnasiet att de har en synnedsättning som inte kan korrigeras med glasögon eller linser. Det är en anmärkningsvärt hög siffra. Procentandelen för de efterfrågade funktionsnedsättningarna har dock legat stabilt runt samma värde sedan den aktuella undersökningen började genomföras 2005.⁶⁰ En förklaring skulle kunna vara att även elever med lindriga synproblem, som skelning eller perceptionssvårigheter som påverkar synen, har svarat att de har synnedsättning. Detta går

---

53 Olsson, S., et al. 2018.

54 World Health Organization, 2021.

55 I Sverige fanns ett Barnsynskaderegister fram till 2007. Sedan 2008 är det bara syncentralerna som har aktuella uppgifter om samtliga barn med synnedsättning. Syncentralerna saknar gemensamt register.

56 Synskadades Riksförbund, u.å.; Blohmé, J. & Tornqvist, K., 1997.

57 Beräkningen är gjord utifrån Statistiska centralbyråns uppgifter om att det fanns 2 189 403 personer i åldern 0–17 år i Sverige 2020.

58 Synskadades Riksförbund, u.å.

59 de Verdier, K., 2018.

60 Linden-Boström, M. & Persson, C., 2014.

emellertid inte att utläsa av undersökningen. Resultaten visar att majoriteten av de elever som har angett att de har en synnedsättning är nöjda med sina liv, men gruppen är mindre nöjd än elever utan funktionsnedsättning. Elever med synnedsättning rapporterar lägre framtidstro, högre förekomst av stress, ångslan eller oro, nedstämdhet, huvudvärk, ont i magen och värk i axlar, skuldror eller nacke jämfört med gruppen utan funktionsnedsättning. Flickorna är mer utsatta än pojkarna på alla dessa områden och i synnerhet när det gäller stress.⁶¹

Det råder stor brist på svensk forskning om psykisk hälsa hos barn och elever med synnedsättning. Därför har vi valt att presentera resultat från en systematisk översikt som sammanfattar internationell, vetenskaplig kunskap på området.⁶² Resultaten gäller förekomst av framför allt depression hos barn och unga vuxna med synnedsättning. Översikten bekräftar resultaten från Örebro och visar att barn och unga vuxna med synnedsättning har mer känslomässiga problem⁶³ än seende. Det framgår även att flickor med synnedsättning oftare har allvarligare symptom av depression och ångest än pojkar med synnedsättning. Översikten nämner två longitudinella studier som indikerar att känslomässiga problem bland barn och unga med nedsatt syn kan minska med tiden. Detta gäller eventuellt inte för barn med medfödd och svår synnedsättning. En av studierna visar att upplevelser av ensamhet och social isolering är faktorer som kan bidra till psykiska besvär i gruppen. Det framgår vidare att resultaten i de granskade studierna är inkonsekventa. Det kan bero på att de sinsemellan har olika syften, omfattar olika grupper och utgår från olika definitioner.⁶⁴

Psykisk hälsa hos elever med blindhet

Vi har enbart hittat en svensk avhandling⁶⁵ som till viss del berör psykisk hälsa hos elever med blindhet. Den visar att dessa elever kan uppleva stress och lågt psykiskt välbefinnande kopplat till sin skolsituation. I avhandlingen framgår att ensamhet är en faktor som kan påverka välbefinnandet hos elever med blindhet, framför allt på högstadiet.

---

61 Linden-Boström, M. & Persson, C., 2014.

62 Augestad, L B., 2017.

63 Översatt från "Emotional problems".

64 Augestad, L B., 2017.

65 de Verdier, K., 2018.

Psykisk hälsa hos barn och elever med dövblindhet

Dövblindhet är en kombination av syn- och hörselnedsättning där graden av nedsättning är så allvarlig att syn och hörsel har svårt att kompensera för varandra. Dövblindhet betyder inte alltid att man helt saknar syn eller hörsel. En del har både syn- och hörselrester. Hälften av alla personer med dövblindhet i Sverige har Ushers syndrom, men totalt finns ett åttiototal kända syndrom som ger dövblindhet. En del av dem medför ytterligare funktionsnedsättningar.⁶⁶ Varje år föds sex till åtta barn med dövblindhet. Ytterligare 20 personer i varje årskull utvecklar dövblindhet innan de fyller 65 år. Elever med medfödd dövblindhet läser ofta enligt kursplanerna för grundsärskolan, inriktning ämnesområden. Det gäller oavsett om de går i grundsärskolan i hemkommunen eller i specialskolan. Elever med förvärvad dövblindhet kan gå i region-skolornas teckenspråkiga miljö eller i hemkommunen i reguljär klass och få syn- och hörselanpassningar där. Både elever med förvärvad eller medfödd dövblindhet kan söka till riksgymnasiet, eller riksgymnasiesärskolan, i Örebro.⁶⁷

Psykisk hälsa hos elever och vuxna med dövblindhet

Vi har inte hittat någon aktuell svensk forskning om psykisk hälsa hos barn och elever med dövblindhet. Det närmaste vi har kommit är en skrift från danska Socialstyrelsen.⁶⁸ Den handlar om inkludering av elever med Ushers syndrom i skolan. I en av skriftens artiklar framgår att barn med Ushers syndrom har ökad risk för psykiatriska störningar⁶⁹ och minskad psykosocial trivsel jämfört med barn utan funktionsnedsättning. Författaren skriver att professionella som möter barn med Ushers syndrom ser att barnen har svårigheter med kamrater och mobbning. Samt att barnen visar symptom på ångest, depression, adhd och autism.⁷⁰ Det finns även stöd för att vuxna med dövblindhet i Sverige generellt har en sämre psykisk hälsa än personer utan funktionsnedsättning. Vuxna med Ushers syndrom har högre förekomst av smärta i axlar och nacke, huvudvärk, sömnproblem, ångest, oro och självmordstankar.⁷¹ Från Danmark finns resultat som visar att risken för depression hos personer med förvärvad dövblindhet är två till tre gånger högre än för den övriga befolkningen. Resultaten visar också att

---

66 Nationellt kunskapscenter för dövblindfrågor, u.å.; Dammeyer, J., 2015a.

67 SOU 2016:46.

68 Socialstyrelsen, 2013.

69 På danska "psykiatriska lidelser".

70 Dammeyer, J., 2013.

71 Wahlqvist, M., 2015.

20 till 40 procent av dem med medfödd dövblindhet har psykiska problem.⁷² Det finns emellertid anledning att iaktta försiktighet vid jämförelser av hälsa hos barn med funktionsnedsättning och vuxna med funktionsnedsättning. Vad som påverkar den psykiska hälsan kan i vissa delar skilja sig mellan barn och vuxna. För barn är miljön i förskolan, skolan och hemmet av stor betydelse medan utbildning och sysselsättning har stor inverkan på vuxnas liv.⁷³

Psykisk hälsa hos barn och elever med språkstörning

Språkstörning innebär att språkförmågan är påtagligt svagare än vad som förväntas för åldern och att den ickeverbala begåvningen ligger inom normalvariationen. Grav språkstörning medför svårigheter att förstå språk och göra sig förstådd med språk. Svårigheterna påverkar elevens skolarbete, sociala samspel och vardagsaktiviteter i hög grad. En skrift från SPSM gör gällande att de flesta som har språkstörning även har svårigheter med uppmärksamhet och koncentration, socialt samspel, motorik och, eller att läsa och skriva. Det är därmed svårt att dra en skarp gräns mellan språkstörning och andra diagnoser.⁷⁴ En svensk utredning konstaterar att det finns uppskattningsvis 7 000 elever med grav språkstörning i grundskolan, vilket motsvarar 0,7 procent.⁷⁵ Andra internationella och svenska studier visar att en till två procent av befolkningen i åldern 0–18 år har grav språkstörning.⁷⁶ Av dem får en bråkdel sin utbildning i specialskolan. På gymnasienivå går knappt ett hundratal med grav språkstörning på Riksgymnasiet för döva och hörselskadade i Örebro. Den stora majoriteten får sin undervisning i reguljära klasser eller i viss mån i kommunikations-spår eller kommunikationsklasser.⁷⁷

Psykisk hälsa hos elever med kommunikationssvårigheter

Svensk forskning om psykisk hälsa hos barn och elever med språkstörning är nästintill obefintlig. I vår genomgång har vi endast hittat en svensk studie med viss relevans. Den visar att gruppen

---

72 Dammeyer, J., 2015b.

73 Statens folkhälsoinstitut, 2011.

74 Eriksson, I., Habbe, M., Walther, M. Westlund, A., 2015, reviderad 2018.

75 SOU 2016:46.

76 Afasiförbundet i Sverige, u.å.

77 SOU 2016:46.

med adhd har signifikant mer psykisk ohälsa⁷⁸ än gruppen med språkstörning.⁷⁹

I brist på inhemsk forskning har vi valt att redovisa resultat från några utländska undersökningar. Till exempel visar en irländsk studie att kommunikationssvårigheter är en potentiell riskfaktor för psykisk ohälsa och sämre mående.⁸⁰ Det finns även belegg för att språkstörning ofta förekommer samtidigt som sociala svårigheter och sämre emotionell och mental hälsa.⁸¹

Psykisk hälsa hos barn och elever med intellektuell funktionsnedsättning

Intellektuell funktionsnedsättning, eller utvecklingsstörning, innebär nedsatt intelligens och svårigheter att fungera i vardagen. Svårigheterna ska ha uppstått under barndomen eller ungdomstiden.⁸² Grundsärskola och gymnasiesärskola är skolformer som riktar sig till elever med intellektuell funktionsnedsättning. Enligt Skolverket går knappt 13 500 elever i grundsärskolan läsåret 2020 till 2021. Andelen elever som är mottagna i grundsärskolan har utgjort omkring en procent av alla elever i den obligatoriska skolan under de senaste tio läsåren.⁸³ I gymnasiesärskolan går det närmare 6 600 elever läsåret 2020 till 2021.⁸⁴

Rapportering via ombud eller självrapportering

En svensk studie⁸⁵ visar att resultaten i undersökningar om hälsa hos unga med intellektuell funktionsnedsättning kan bli olika beroende på vem som besvarar frågorna. I studien rapporterade föräldrarna högre förekomst av psykiska problem hos sina barn än vad barnens lärare gjorde. En annan svensk studie⁸⁶ uppmärksammar att många undersökningar av psykisk hälsa hos skolbarn med intellektuell funktionsnedsättning baserar sig på svar från ombud⁸⁷, som till exempel föräldrar eller lärare. Studien visar att med väl anpassade forskningsinstrument kan elever med intellektuell

---

78 Översatt från "significantly more mental health problems".

79 Andersen Helland, W., et al., 2014.

80 Lyons, R., & Roulstone, S., 2018.

81 Svenska Intresseföreningen för tal och språk, u.å.; Saugestad Helland, S., Røysamb, R., Eek Brandlistuen, R., Melby-Lervåg, M., Gustavson, K., 2020.

82 FUB, u.å.

83 Skolverket, 2021a.

84 Skolverket, 2021b.

85 Eldblom, J., et al., 2019.

86 Boström, P. & M. Broberg., 2018.

87 Översatt från "proxy ratings".

funktionsnedsättning själva kommunicera tillförlitliga subjektiva upplevelser.⁸⁸

Psykisk hälsa hos elever med intellektuell funktionsnedsättning

Flera svenska studier visar att majoriteten av eleverna i grundskolan eller gymnasieskolan skattar sin hälsa, eller psykiska hälsa, som god.⁸⁹ Elever med intellektuell funktionsnedsättning rapporterar emellertid mer psykiska besvär än elever utan funktionsnedsättning.⁹⁰ I gruppen finns samma könsskillnader som går att se generellt hos barn och elever.⁹¹ Hälsobesvär som svårt att sova, vara deppig, ha ont i huvudet och ont i magen är genomgående vanligare bland flickor än bland pojkar med intellektuell funktionsnedsättning.⁹² I en rapport från 2014 från Landstinget Sörmland finns en jämförelse mellan flickor i ordinarie skolformer och flickor i grundskolan. Den visar att flickorna i grundskolan rapporterar mindre huvudvärk, magont och sömnproblem. Flickor i skolan som själva har besvarat enkäten uppger lägst förekomst av sådana besvär. Medan flickor med någon form av funktionsnedsättning i den ordinarie skolan uppger högst förekomst.⁹³ Resultaten är således bitvis inkonsekventa. Detta reser flera frågor om bland annat hur skolform, kön och undersökningsdesign påverkar resultaten.

---

88 Boström, P. & M. Broberg., 2018.

89 Trygged, S. & S. Elofsson, 2018; Landstinget Sörmland, 2014; Boström, P. & M. Broberg., 2018.

90 Boström, P., et al., 2018.

91 Boström, P., et al., 2018; Trygged, S. & S. Elofsson, 2018.

92 Trygged, S. & S. Elofsson, 2018.

93 Landstinget Sörmland, 2014.

Analys och slutsatser om kunskapsläget

För att få en så aktuell bild som möjligt, av den psykiska hälsan hos barn och elever med funktionsnedsättning i Sverige, har vi valt att utgå från texter som är publicerade 2011 eller senare. Det har emellertid visat sig att de nationella och regionala rapporter som särskilt lyfter fram resultat om psykisk hälsa hos gruppen med funktionsnedsättning, till stor del bygger på data från perioden 2008–2012. Det innebär att bilden som framträder i den här kunskapssammanställningen främst speglar situationen innan den nuvarande skollagen (2010:800) och aktuella läroplaner⁹⁴ trädde i kraft. Det är en brist eftersom styrdokumentet kan påverka lärmiljön, som i sin tur inverkar på elevernas psykiska hälsa. Folkhälsomyndigheten konstaterar att det svenska skolsystemet har genomgått flera genomgripande förändringar sedan 1990-talets början.⁹⁵ Det handlar bland annat om kommunaliseringen, friskolereformen, införandet av skolpeng och nya betygssystem. Myndigheten ser sjunkande skolprestationer och ökande skolstress som indikatorer på att skolan som helhet fungerar sämre. Folkhälsomyndighetens slutsats blir att brister i skolans funktion troligen har bidragit till ökningen av psykosomatiska symtom bland barn och unga under perioden 1984–2014.⁹⁶ Resultaten i kunskapssammanställningen bör läsas i ljuset av detta. Vi saknar underlag för att kunna ge en dagsaktuell bild av den psykiska hälsan hos elever med funktionsnedsättning i svensk skola.

Psykisk hälsa hos elever med funktionsnedsättningar

Vår genomgång visar att majoriteten av eleverna med funktionsnedsättning i Sverige känner välbefinnande, har goda relationer

---

94 Läroplanen i förskolan, Lpfö 18; Läroplanen i grundskolan, Lgr 11; Läroplanen i sameskolan, Lsam 11; Läroplanen i specialskolan, Lspec 11; Läroplan för grundsärskolan, reviderad 2018; Läroplan för gymnasieskolan, Gy 11; Läroplan för gymnasiesärskolan, GySär 13.

95 Folkhälsomyndigheten, 2018c.

96 Folkhälsomyndigheten, 2018c.

med sina lärare och goda skolprestationer. Samtidigt framträder ett mönster där elever med funktionsnedsättning genomgående rapporterar lägre trivsel och mer psykiska besvär än gruppen utan funktionsnedsättning. På grupp-nivå finns således ett samband mellan funktionsnedsättning, nedsatt välbefinnande och förekomst av psykiska besvär. Inom gruppen finns emellertid betydande skillnader. I de resultat som vi har tagit del av går skillnaderna att härleda till både kön och typ av funktionsnedsättning. Flickor med funktionsnedsättning rapporterar högre förekomst av psykiska besvär än pojkar med funktionsnedsättning. Samma mönster finns bland övriga barn och elever. Pojkar med funktionsnedsättning rapporterar istället sämre trivsel i skolan, lägre måluppfyllelse och mer olovlig skolfrånvaro än flickor med funktionsnedsättning. Sett till typ av funktionsnedsättning är det elevgruppen med neuropsykiatriska funktionsnedsättningar som uppger att de mår sämst i skolan. Gruppen är bland de mest drabbade när det kommer till kroppsliga och psykiska besvär, lägre trivsel, lägre skolprestationer, högre andel olovlig skolfrånvaro och högre utsatthet för mobbning. Resultaten visar även att elever med flera funktionsnedsättningar är i särskilt stor utsatthet för psykiska besvär. Elever med enbart allergisjukdomar svarar på liknande sätt som elever utan funktionsnedsättning.

Psykisk hälsa hos elever med vissa funktionsnedsättningar

Den vetenskapligt belagda kunskapen om psykisk hälsa hos elever med hörselnedsättning, synnedsättning, dövblindhet, grav språk-störning och intellektuell funktionsnedsättning i Sverige, är liten. Elevgruppernas röster saknas ofta i storskaliga undersökningar och även om de hade ingått i undersökningarna hade de riskerat att försvinna i mängden. När svar från personer med olika typer av funktionsnedsättningar redovisas gemensamt kan skillnader mellan grupper bli osynliga och vissa grupper kan bli dolda.⁹⁷ Flera av de elevgrupper som vi har försökt titta närmare på utgör mycket små grupper i samhället med specifika livsvillkor. De studier och undersökningar som vi har hittat ger en fragmenterad och knapphändig bild av den psykiska hälsan hos de här grupperna. Utifrån resultaten vågar vi ändå dra slutsatsen att elevgrupperna tycks följa det mönster som gäller elever med funktionsnedsättning generellt.

---

97 Ungdomsstyrelsen, 2012.

De resultat som vi presenterar säger lite om skyddsfaktorer som trivsel, goda relationer, fungerande skolmiljö, gott bemötande och god undervisningskvalitet i de specifika elevgrupperna. Några resultat indikerar att skolformen har betydelse för elevernas välbefinnande. Flickor i särskolan rapporterar mindre huvudvärk, magont och sömnproblem än flickor generellt, och betydligt mindre än flickor med funktionsnedsättning i ordinarie skolformer. Det finns också resultat som visar att elever med hörselnedsättning i specialskolan är mer nöjda med sina liv och känner sig inkluderade socialt och akademiskt i högre utsträckning, än elever med hörselnedsättning i ordinarie skolor. Valet av skolform kan påverka känslan av inkludering, exkludering och delaktighet både i skolan och i livet i stort. Till exempel kan elever med blindhet som går i reguljära klasser välja en skola som ligger nära hemmet. Men för att kunna erbjuda eleven hög undervisningskvalitet behöver skolhuvudmannen tillhandahålla tillräckliga anpassningar och personal med specifik kompetens. Det kan vara en utmaning när det kanske bara finns en enda elev med blindhet i kommunen. För andra elevgrupper erbjuder specialskolan en anpassad miljö och kompetent personal men minskad möjlighet att välja skola. Elever i specialskola kan behöva resa, eller flytta, för att kunna ta del av undervisningen.⁹⁸

Vår genomgång visar att elever med funktionsnedsättning som grupp löper dubbelt till fyra gånger så hög risk att bli utsatta för mobbning, jämfört med övriga elever. Det är anmärkningsvärt att elever med funktionsnedsättning rapporterar en så hög social utsatthet. Underlaget ger emellertid få upplysningar om riskfaktorer som låga skolprestationer, mobbning och kränkningar i de specifika elevgrupper som vi har fokuserat på. Vi kan komplettera bilden till viss del med information från slutbetänkandet i ”Utredningen om kvalitet i utbildningen för elever med vissa funktionsnedsättningar”. Där står att ett flertal studier har visat att elever som är döva, har hörselnedsättning eller grav språkstörning har en svår skolsituation. De når målen i lägre utsträckning än genomsnittet. Enligt utredningens forsknings- och kunskapsöversikter står en samstämmig forskning bakom denna beskrivning.⁹⁹

Skolans roll och behovet av forskning

Utifrån den här sammanställningen kan vi konstatera att många skolor verkar ha svårt att möta de behov som elever med funktionsnedsättning har. Brister vad gäller tillgänglighet, delaktighet och

---

⁹⁸ SOU 2016:46.

⁹⁹ SOU 2016:46.

trygghet skapar stress, lägre välbefinnande och sämre möjligheter att klara sina studier. Kommissionen för jämlik hälsa skriver i sitt slutbetänkande att ofullständiga betyg i grundskolan har djup inverkan på den socioekonomiska statusen i vuxenlivet och är därmed en av de starkaste riskfaktorerna för framtida psykosociala problem. Vi vet också att kränkningar och mobbning sätter djupa spår. Kommissionen för jämlik hälsa skriver att skolan har en central roll för att åstadkomma en mer jämlik hälsa. Den menar att det krävs förbättrad tillgänglighet och kvalitet för de barn, ungdomar och vuxna som är i behov av mer, eller annorlunda utformat, stöd. Kommissionen för jämlik hälsa skriver vidare att den nuvarande lagstiftningen har slagit fast insatser för att skapa likvärdiga förutsättningar i skolan men att det gäller att hitta vägar för att uppnå detta.¹⁰⁰ Att lagstiftningen inte efterlevs i tillräcklig utsträckning framkommer även i en utredning om elevers möjligheter att nå kunskapsmålen.¹⁰¹ Utredningen finner ett antal brister i skolornas stöd- och elevhälsoarbete. Bristerna handlar om att:

- Problem som uppstår kring en elev ofta ses som brister hos eleven, istället för något som uppstår i samspel med den omgivande miljön och lärarnas undervisning.
- Många skolor är osäkra på vad som avses med att elevhälsan främst ska vara förebyggande och hälsofrämjande.
- Arbetet med stöd och elevhälsa ofta saknar strategisk styrning.
- Elevhälsans förebyggande och hälsofrämjande potential inte utnyttjas i tillräcklig utsträckning.
- Resursfördelning styr bort från att utveckla inkluderande lärmiljöer.¹⁰²

Det är av yttersta vikt att åtgärda sådana brister. Det är särskilt viktigt för elever med funktionsnedsättning som på grupp nivå rapporterar lägre trivsel i skolan och högre förekomst av psykiska besvär och kroppsliga symtom, än elever utan funktionsnedsättning. Den psykiska hälsan utgör en resurs som påverkar förutsättningarna för att lyckas i skolan.¹⁰³

Det är viktigt att komma ihåg att funktionsnedsättning inte är den enda bestämningsfaktorn för psykisk hälsa. Folkhälsomyndigheten skriver i en rapport att förutom funktionsnedsättning¹⁰⁴ har även kön, socioekonomisk status och sexuell läggning signifikanta samband med psykisk hälsa. Resultaten visar att ju

---

100 SOU 2017:47.

101 SOU 2021:11.

102 SOU 2021:11, s.23.

103 Folkhälsomyndigheten, 2018b.

104 Undersökningen omfattar (1) hörselnedsättning; (2) synnedsättning (där glasögon eller linser inte hjälper); (3) rörelsehinder; (4) läs- och skrivsvårigheter, dyslexi eller dyskalkyli, och (5) adhd, add, Tourettes eller liknande.

högre socioekonomisk status som ungdomar upplever desto bättre psykisk hälsa har de. Det är också tydligt att pojkar har bättre psykisk hälsa än flickor och att heterosexuella har bättre psykisk hälsa än icke-heterosexuella.¹⁰⁵ I analyserna framgår att effekten av vissa funktionsnedsättningar kan försvinna i en multivariabel analys som tar hänsyn till andra faktorer som påverkar den psykiska hälsan. Det är bara neuropsykiatriska funktionsnedsättningar¹⁰⁶ och läs- och skrivsvårigheter som fortsatt ger signifikanta resultat efter kontroll för andra faktorer som också påverkar psykisk hälsa.¹⁰⁷ Det här väcker frågor om hur sambandet mellan funktionsnedsättning, nedsatt välbefinnande och förekomst av psykiska besvär samt kroppsliga symtom faktiskt ser ut. Rapporten från Folkhälsomyndigheten visar att det krävs försiktighet i analysen av vad som orsakar psykisk hälsa i gruppen med funktionsnedsättning. Vi ser ett stort behov av nya undersökningar, och ny forskning, om psykisk hälsa hos barn och elever med funktionsnedsättning. Som skolmyndighet har vi särskilt intresse av faktorer i förskolan, skolan och vuxenutbildningen som påverkar den psykiska hälsan. Vi vill särskilt uppmärksamma bristen på kunskap om psykisk hälsa hos de elevgrupper som kan få sin undervisning i grundsärskola, gymnasiesärskola, specialskola och hos elever med synnedsättning i ordinarie skolformer. I många fall kan internationell forskning bidra till förståelse för hur den psykiska hälsan ser ut i de här små och specifika grupperna. Samtidigt finns förhållanden som är specifika för den svenska kontexten. Till exempel är Sverige ett av få länder i världen där elever med blindhet går i ordinarie skolformer och inte i specialskola. Den svenska skolans organisation, arbetssätt och mål skiljer sig även från andra länders.

Det finns många utmaningar för den som vill undersöka den psykiska hälsan hos barn och elever med funktionsnedsättning. Det handlar bland annat om att få tillgång till barn- och elevgruppernas erfarenheter. Undersökningarna behöver vara inkluderande och erbjuda tillgängliga svarsmetoder. Det är av största vikt att lyssna till de erfarenheter som barn och elever har. Studier visar att barn och elever med funktionsnedsättning kan uppfatta sin situation annorlunda än vuxna i deras närhet. Undersökningar via ombud kan ge såväl överrapportering som underrapportering av psykiska besvär.¹⁰⁸ En viktig del i arbetet handlar om att hitta metoder och arbetssätt där elever själva är delaktiga i utformningen av lösningar.

---

105 Folkhälsomyndigheten, 2018b.

106 I undersökningen har respondenterna kunnat svara om de har "add, adhd, Tourettes eller liknande".

107 Folkhälsomyndigheten, 2018b.

108 Anmyr, L., et al., 2012; Boström, P., et al., 2016; Liao, Y.-T., et al., 2019.

Referenser

- Andersen Helland, W., et al. (2014). Language profiles and mental health problems in children with specific language impairment and children with AD/HD. *Journal of attention disorders* 18:3, s. 226–235.
- Anmyr, L., et al. (2012). Strengths and difficulties in children with cochlear implants--comparing self-reports with reports from parents and teachers. *International journal of pediatric otorhinolaryngology* 76(8): 1107–1112.
- Anmyr, L., et al. (2015). Sense of coherence, social networks, and mental health among children with a cochlear implant. *International journal of pediatric otorhinolaryngology* 79(4): 610–615.
- Augestad, L B. (2017). Mental health among children and young adults with visual impairments: a systematic review. *Journal of Visual Impairment & Blindness*, September-October 2017.
- Blohmé, J. & Törnqvist, K. (1997). Visual impairment in Swedish children. *Acta Ophthalmol. Scand.* 1997: 75: 194–198.
- Boström, P., et al. (2016). Subjective Mental Health, Peer Relations, Family, and School Environment in Adolescents with Intellectual Developmental Disorder: A First Report of a New Questionnaire Administered on Tablet PCs. *Journal of Mental Health Research in Intellectual Disabilities* 9(4): 207–231.
- Boström, P., et al. (2018). Self-reported psychological wellbeing in adolescents: the role of intellectual/developmental disability and gender. *Journal of Intellectual Disability Research* 62(2): 83–93.
- Boström, P. & Broberg, M. (2018). Protection and restriction: A mixed-methods study of self-reported well-being among youth with intellectual disabilities. *Journal of Applied Research in Intellectual Disabilities* 31(1): e164–e176.
- Dammeyer, J. (2013). Større risiko for psykiatiske lidelser og psykosocial mistrivsel hos børn med Usher. I *Elever med Usher syndrom – inklusion i skolen*. I Socialstyrelsen, København.
- Dammeyer, J. (2015a). Deafblindness and dual sensory loss research: Current status and future directions. *World Journal of Otorhinolaryngology*. 2015 May 28; 5(2): 37–40. ISSN 2218-6247.

- Dammeyer, J. (2015b). Living with dual sensory loss: Prevalence, aetiology, and mental, and behavioral disorders among people with deaf-blindness, and associated syndromes: Rubella, Usher, and CHARGE syndrome. Doctoral thesis. København: Københavns Universitet.
- de Verdier, K. (2018). Children with blindness: Developmental aspects, comorbidity and implications for education and support. Stockholms universitet. Specialpedagogiska institutionen.
- Eldblom, J., et al. (2019). Word reading, vocabulary, and mental health problems in adolescent girls and boys with intellectual and developmental disabilities. *International Journal of Developmental Disabilities*.
- Eriksson, I., Habbe, M., Walther, M. Westlund, A. (2015, reviderad 2018). Arbeta med språkstörning i förskola och skola. Specialpedagogiska skolmyndigheten.
- Folkhälsomyndigheten. (2018a). Skolbarns hälsovanor i Sverige 2017/2018. Grundrapport. Stockholm: Folkhälsomyndigheten.
- Folkhälsomyndigheten. (2018b). Skillnader i positiv psykisk hälsa bland skolungdomar. Analys utifrån Liv och hälsa ung undersökningsåren 2014 och 2017. Stockholm: Folkhälsomyndigheten.
- Folkhälsomyndigheten. (2014). Skolbarns hälsovanor i Sverige 2013/14. Grundrapport. Stockholm: Folkhälsomyndigheten.
- Landstinget Sörmland. (2014). Liv & Hälsa ung för alla. Livsvillkor, levnadsvanor och hälsa hos elever i särskolan. Metod- och resultatrapport från länsövergripande pilotstudie våren 2014. Kort version med diskussionsfrågor. Landstinget Sörmland.
- Liao, Y.-T., et al. (2019). Understanding the Participation in Home, School, and Community Activities Reported by Children with Disabilities and Their Parents: A Pilot Study. *International journal of environmental research and public health* 16(12).
- Linden-Boström, M. & Persson, C. (2014). Den psykiska hälsans skyddsfaktorer bland ungdomar med och utan funktionsnedsättning. Liv & hälsa ung i Örebro län. Örebro: Örebro läns landsting, samhällsmedicinska enheten.
- Lyons, R., & Roulstone, S. (2018). Well-being and resilience in children with speech and language disorders. *Journal of Speech, Language and Hearing Research*, 61, 324–344.
- Olsson, S., et al. (2018). Deaf and hard-of-hearing adolescents' experiences of inclusion and exclusion in mainstream and special schools in Sweden. *European Journal of Special Needs Education* 33(4): 495–509.
- Regeringsbeslut. (2020). Uppdrag att inkomma med underlag inför en kommande nationell strategi inom området psykisk hälsa och suicidprevention. S2018/04669/FS, S2018/06126/FS, S2020/06171/FS.

- Sandgren, O. (2016). Utbildning för elever med grav språkstörning. En forsknings- och kunskapsöversikt. Bilaga 6 i SOU 2016:46. Samordning, ansvar och kommunikation – vägen till ökad kvalitet i utbildningen för elever med vissa funktionsnedsättningar.
- Socialstyrelsen. (2013). Elever med Usher syndrom – inklusion i skolen. Socialstyrelsen, København.
- SOU 2017:47. Nästa steg på vägen mot en mer jämlik hälsa. Förslag för ett långsiktigt arbete för en god och jämlik hälsa. Slutbetänkande av Kommissionen för jämlik hälsa. Stockholm, 2017.
- SOU 2016:46. Samordning, ansvar och kommunikation – vägen till ökad kvalitet i utbildningen för elever med vissa funktionsnedsättningar.
- SOU 2021:11. Bättre möjligheter för elever att nå kunskapskraven – aktivt stöd- och elevhälsoarbete samt stärkt utbildning för elever med intellektuell funktionsnedsättning.
- Saugestad Helland, S., Røysamb, R., Eek Brandlistuen, R., Melby-Lervåg, M., Gustavson, K. (2020). A common family factor underlying language difficulties and internalizing problems: finding from a population-based sibling study. *Journal of learning disabilities*. Vol 53. Issue 5. 2020.
- Statens folkhälsoinstitut. (2011). Hälsan hos barn och unga med funktionsnedsättning. Den nationella kartläggningen av barns och ungas psykiska hälsa år 2009. Östersund: Statens folkhälsoinstitut.
- Statens folkhälsoinstitut. (2012). Hälsa och välfärd hos barn och unga med funktionsnedsättning. Östersund: Statens folkhälsoinstitut.
- Trygged, S. & Elofsson, S. (2018). Skolerfarenheter och självskattad hälsa bland elever i särskolan. Gävle, Gävle University Press.
- Ungdomsstyrelsen. (2012). Fokus 12 – om unga med funktionsnedsättning. Levnadsvillkor för unga med funktionsnedsättning. Ungdomsstyrelsens skrifter 2012:3. Stockholm: Ungdomsstyrelsen.
- Wahlqvist, M. (2015). Health and People with Usher syndrome. Avhandling. Örebro University.

Elektroniska källor

- Afasiförbundet i Sverige. (u.å.) Språkstörning/DLD. Hämtad kl 9.50, 22 april 2021. Från Afasiförbundet i Sverige. <https://www.afasi.se/sprakstoring/#:~:text=7%20till%208%20procent%20ohar,grav%20eller%20mycket%20grav%20spr%C3%A5kst%C3%B6rning>.

- Folkhälsomyndigheten. (u.å). Statistik om psykisk hälsa bland barn och unga. Hämtad kl 13.54, 14 april 2021, från <https://www.folkhalsomyndigheten.se>
- Folkhälsomyndigheten. (u.å). Varför har den psykiska ohälsan ökat bland barn och unga i Sverige? Utvecklingen under perioden 1985–2014. Hämtad kl 13.35, 26 augusti 2021, från <https://www.folkhalsomyndigheten.se>
- Folkhälsomyndigheten. (u.å). Skolans betydelse för inåtvända psykiska problem bland skolbarn. En kartläggning av systematiska litteraturoversikter. Hämtad kl 11.45, 23 april 2021, från <https://www.folkhalsomyndigheten.se>
- FUB. (u.å.). Diagnos och nivåer av utvecklingsstörning. Hämtad kl 10.00, 30 mars 2021. Från FUB <https://www.fub.se/utvecklings-storning/diagnos-och-nivaer-av-utvecklingsstorning/>
- Nationellt kunskapscenter för dövblindfrågor. (u.å.) Förekomst av dövblindhet. Hämtad kl 8.55, 11 februari 2021. Från Nationellt kunskapscenter för dövblindfrågor. <https://nkcdb.se/dovblindhet/fakta-om-dovblindhet/forekomst/>
- Nationellt kunskapscenter för dövblindfrågor. (u.å.) Syndrom. Hämtad kl 8.46, 29 april 2021. Från Nationellt kunskapscenter för dövblindfrågor. <https://nkcdb.se/dovblindhet/fakta-om-dovblindhet/syndrom/>
- Riksförbundet DHB. (u. å.) Att vara döv. Hämtad kl 13.56, 21 april 2021, från Riksförbundet DHB <https://dhb.se/vara-malgrupper/dova-barn/>
- Skolverket. (2021a). Statistik över elever i grundsärskolan 2020/21. Hämtad kl 10.20, 30 mars 2021. <https://www.skolverket.se/skolutveckling/statistik/arkiverade-statistiknyheter/statistik/2021-03-24-statistik-over-elever-i-grundsarskolan-2020-21>
- Skolverket. (2021b). Statistik över elever i gymnasiesärskolan 2020/21. Hämtad kl 10.30, 30 mars 2021. Från <https://www.skolverket.se/skolutveckling/statistik/arkiverade-statistiknyheter/statistik/2021-03-11-statistik-over-elever-i-gymnasiesarskolan-2020-21>
- Socialstyrelsen, Folkhälsomyndigheten & Sveriges Kommuner och Regioner. (2020). Begrepp inom området psykisk hälsa. Version 2020. Hämtad kl 11.50, 23 april 2021, från Sveriges Kommuner och Regioner https://skr.se/download/18.4d3d64e3177db55b1663b3601615533855867/PM_Begrepp-inom-området-psykisk-halsa.pdf
- Specialpedagogiska skolmyndigheten. (u. å.). Brister i skolan leder till ökad psykisk ohälsa bland unga med funktionsnedsättning. Hämtad kl 8.41, 23 augusti 2021 Från: <https://webbutiken.spsm.se/globalassets/publikationer/filer/brister-i-skolan-leder-till-okad-psykisk-ohalsa-bland-unga-med-funktionsnedsattning.pdf>

Statistiska centralbyrån. (u.å.) Befolkningsstatistik i sammandrag 1960–2020. Hämtad kl 11.15, 21 april 2021. Från Statistiska centralbyrån <https://www.scb.se/hitta-statistik/statistik-efter-amne/befolkning/befolkningens-sammansattning/befolkningsstatistik/pong/tabell-och-diagram/helarsstatistik--rikt/befolkningsstatistik-i-sammandrag/>

Svenska intresseföreningen för tal och språk. (u.å). Victoria Joffe: “Språk är beteende, beteende är språk”. Hämtad kl 9.32, 23 februari 2021. Från Svenska intresseföreningen för tal och språk. <http://sits.nu/victoria-joffe-sprak-ar-beteende-beteende-ar-sprak/>

Synskadades Riksförbund. (u.å.) Synnedsättning hos barn och unga. Hämtad kl 11.05, 15 februari 2021. Från Synskadades riksförbund <https://www.srf.nu/leva-med-synnedsattning/om-synskador/barns-synskador/>

World Health Organization. (2021). Blindness and vision impairment. Hämtad kl 13.10, 22 april 2021, från World Health Organization. <https://www.who.int/news-room/fact-sheets/detail/blindness-and-visual-impairment>
<https://www.who.int/news-room/fact-sheets/detail/blindness-and-visual-impairment>

Bilaga 1: Så gjorde vi kunskaps- sammanställningen

Arbetet med kunskapsöversikten har pågått under perioden januari till och med maj 2021. Vi har sökt efter rapporter, vetenskapliga artiklar i peer-review-tidskrifter och avhandlingar. Urvalskriterierna har varit att resultaten ska:

- beröra barn eller ungdomar i förskolans, grundskolans eller gymnasieskolans åldrar
- beröra ämnet psykisk hälsa
- särredovisa resultat för gruppen med funktionsnedsättning
- rapportera data från svensk kontext
- vara publicerade 2011 eller senare.

Vi har sökt i forskningsdatabaserna SwePub, ERIC, Education Source, PsycInfo och Medline. Vi har även sökt på internet efter nationell och regional rapportering från myndigheter och regioner, utifrån kriterierna ovan. Vi har därutöver kontaktat ett antal intresseorganisationer med förfrågan om tips på relevant forskning. De kontaktade är: Attention, Föreningen för barn, unga och vuxna med utvecklingsstörning (FUB), Hörselskadades Riksförbund (HRF), Riksförbundet döva, hörselskadade barn och barn med språkstörning (DHB), Sveriges Dövas Riksförbund (SDR) och Förbundet Sveriges Dövblinda (FSDB), Nationellt centrum för dövblindfrågor (NKCDB) och Synskadades Riksförbund (SRF). Av dessa fick vi svar från Attention, SDR, FSDB och NKCDB. Slutligen har vi även tagit hjälp av sakkunniga vid våra egna nationella resurscenter. De har bidragit med förslag på vetenskapliga artiklar.

Avgränsningar vad gäller åldrar

Vi har avgränsat sökningen till resultat som gäller barn och ungdomar i förskolans, grundskolans och gymnasieskolans åldrar. Vi har utelämnat vuxenutbildning. Skälet är att vuxenutbildningen vänder sig till alla över 18 år. Vi såg ingen möjlighet att kunna skilja ut data som berör psykisk hälsa för vuxna med funktionsnedsättning och som går att koppla till vuxenutbildning. De

resultat som kunskapssammanställningen utgår från bygger till övervägande del på svar som gäller elever i tonåren:

- Folkhälsomyndigheten (2014, 2018a): elever 11, 13 och 15 år.
- Folkhälsomyndigheten (2018b): elever i åk 9 och gymnasiets andra år.
- Landstinget Sörmland (2014): elever i grundsärskolans högstadium och gymnasiesärskolan.
- Statens folkhälsoinstitut (2011): elever i årskurs 6 och årskurs 9.
- Statens folkhälsoinstitut (2012): föräldrar till barn i åldern 2 till 17 år.
- Ungdomsstyrelsen (2012): unga i åldern 16 till 29 år.
- Örebro läns landsting (2014): elever i årskurs 7, 9 och gymnasiets andra år.¹⁰⁹

De studier som ligger till grund för vår rapportering av psykisk hälsa hos barn och elever med vissa funktionsnedsättningar berör en mer spridd åldersgrupp. Där förekommer till exempel en studie¹¹⁰ som omfattar barn från sex års ålder. Vi har endast hittat en studie, med viss koppling till psykisk hälsa, som gäller barn med funktionsnedsättning i förskola.¹¹¹

Avgränsningar vad gäller psykisk hälsa

I de studier och undersökningar som utgör underlag för kunskapssammanställningen förekommer flera olika begrepp som beskriver psykisk hälsa. Det kan vara begrepp som psykisk ohälsa, psykosomatiska problem, psychological wellbeing, mental healths problems, mental distress, mental ill-health, mood disorder och psykiatriska lidelser. Vi har översatt utländska begrepp till svenska med hjälp av Natur & Kulturs Psykologilexikon och har i största möjliga mån valt de begrepp som Socialstyrelsen, Folkhälsomyndigheten och Sveriges Kommuner och Regioner förespråkar.¹¹² Vi har avgränsat oss till undersökningar och studier om psykisk hälsa som redovisar förekomst av:

- psykiskt välbefinnande som att trivas med livet, trivas i skolan och ha framtidstro

---

109 Linden-Boström, M & Persson, C., 2014.

110 Andersen Helland, W., et al., 2014.

111 Liao, Y.-T., et al., 2019.

112 Socialstyrelsen, Folkhälsomyndigheten & Sveriges Kommuner och Regioner. (2020).

- psykiska besvär som till exempel nedstämdhet, sömnsvårigheter, oro och stress
- kroppsliga symtom som ont i magen, ont i ryggen och ont i huvudet
- psykiska sjukdomar och syndrom som ångest och depression
- förekomst av riskfaktorer som mobbning, kränkningar och skolfrånvaro
- förekomst av skyddsfaktorer som vänskap och delaktighet.

Av tidsskäl har vi inte haft möjlighet att redovisa all data från alla undersökningar utan har valt de teman där det har funnits mest information att tillgå.

Avgränsningar vad gäller funktionsnedsättningar

För att få en övergripande bild av den psykiska hälsan hos barn och elever med funktionsnedsättning har vi utgått från regional och nationell rapportering. Vi har avgränsat oss till rapporter från myndigheter och regioner. Dessa nationella och regionala kartläggningar har avgränsat och definierat gruppen med funktionsnedsättning på olika sätt. Resultaten i vår sammanställning kan därmed omfatta elever med rörelsenedsättning, nedsatt syn, nedsatt hörsel, läs- och skrivsvårigheter eller dyslexi, dyskalkyli, talfel, talsvårigheter, adhd, add, MBD, DAMP, autism, autismliknande tillstånd, asperger, psykiska eller nervösa besvär, svåra besvär av ångslan, oro eller ångest, schizofreni eller psykosjukdom, utvecklingsstörning, hjärnskada efter skada eller sjukdom, epilepsi, diabetes, mag- tarmbesvär, hjärtproblem, öronproblem, migrän, problem med genitalier, urinvägar eller sängvätning, struma eller sköldkörtelproblem, övervikt, cancer, allergi, allergisk snuva, astma och eksem, ”annan funktionsnedsättning” eller ”långvarig sjukdom eller långvarigt hälsoproblem”. Vi vill understryka att vi i uppräkningslistan ovan har presenterat de begrepp som förekommer i undersökningarna. De motsvarar inte alltid den begreppsapparat som SPSM använder i dagsläget.

Vi har tittat närmare på kunskapsläget vad gäller psykisk hälsa hos några specifika elevgrupper med funktionsnedsättning. Vi har avgränsat oss till de elevgrupper som får stöd av SPSM:s resurscenter och som finns i våra specialskolor, samt elever i grund- och gymnasiesärskolan. Skälet till att vi valde just de här grupperna är att de ofta utelämnats i större kartläggningar, och när de ingår försvinner deras svar ofta i mängden. För att få underlag har

vi sökt i forskningsdatabaserna SwePub, ERIC, Education Source, PsycInfo och Medline. Sökningen gjordes utifrån kriterierna ovan och gav 73 träffar. Vi har valt ut de studier som berör elever som är döva eller har hörselnedsättning; har synnedsättning eller blindhet, dövblindhet, språkstörning eller intellektuell funktionsnedsättning.

Avgränsningar vad gäller nationell och internationell forskning

Vi har avgränsat oss till resultat som gäller svenska förhållanden. Skälet är att det hade varit alltför krävande att hitta och sätta sig in i forskning från hela världen kring psykisk hälsa hos barn- och elevgrupper med olika funktionsnedsättning. Därtill utgör kunskapssammanställningen underlag inför en nationell strategi inom området psykisk hälsa och suicidprevention. Vi bedömer därför att det är mest relevant att spegla svenska förhållanden. När det gäller de specifika elevgrupper som vi har studerat närmare är kunskapen om förhållandena i Sverige nästintill obefintligt. Utifrån detta har vi valt att redovisa några resultat från internationell forskning som vi, i samråd med sakkunniga inom och utom myndigheten, bedömer är överförbara till svensk kontext.

Avgränsningar vad gäller publiceringsår

För att få en så aktuell bild som möjligt har vi valt att redovisa resultat från rapporter och studier som är publicerade 2011 eller senare. Det har emellertid visat sig att de nationella och regionala rapporter som redovisar resultat kring psykisk hälsa hos gruppen med funktionsnedsättning, till stor del bygger på data från perioden 2008–2012.

Referenser i bilaga 1

Se befintlig referenslista i kunskapssammanställningen.

En likvärdig utbildning för alla

Hos Specialpedagogiska skolmyndigheten får du stöd när du skapar lärmiljöer som är utvecklande och tillgängliga för alla. Vi erbjuder specialpedagogiskt stöd till skolor och förskolor i hela landet, svarar på frågor och erbjuder kurser och konferenser. Vi driver också flera specialsolor, fördelar statsbidrag och utvecklar läromedel. Välkommen till Sveriges största kunskapsbank inom specialpedagogik.